

TALVISODAN TAUSTAA JA TULOKSIA

(Sotahistoriallisen Seuran vuosikokouksessa 27. 2. 1974 pidetty esitelmä)

Matti Lauerma

Olipa kerran sota, lyhyt mutta kova, kenties epätoivoisimman tuntuinen, mihin Suomen kansa on milloinkaan joutunut.

Tämä sota, Suomen talvisota, käytiin ajankohtana, jolloin toinen maailmansota oli käynnissä, mutta sotatoimet lamassa. Muulla maailmalla oli hyvää aikaa seurata erikoislaatuista näytelmää, jättiläisen ja kääpiön kaksintaistelua. Kääpiö selviytyi kovasta leikistä tavallaan voittajana. Suomi menetti paljon, mutta näytti ainakin toistaiseksi pelastaneen sen, minkä puolesta tunsii taistelleensa — itsenäisyytensä.

Maailman myötätunto oli selvästi kääpiön puolella — eikä vain siksi, että se oli kääpiö. Suomen katsottiin taistelleen oikeuden puolesta vääryyttä vastaan. Yksimielisyys ja sisu, jota suomalaiset olivat tässä taistelussa osoittaneet, nosti heidät aidon sankarikansan maineeseen.

”Sankarikansa” itse oli tietysti saavutuksestaan ylpeä. Talvisota säilyi pitkään suomalaisten muistissa eräänlaisena pyhänä sotana. Tässä kohden se eroaa selvästi vuosien 1941—44 niin sanotusta jatkosodasta, jonka aiheellisuus ja oikeutus asetettiin varsin tuoreeltaan kyseelliseksi. Vain muutamassa harvassa, vuoden 1945 tienoilla ilmestyneessä, jälkiviisauden ja poliittisen opportunistin värityksessä painotuotteessa kohdistettiin samantyyppistä kritiikkiä myös talvisotaan.

Todella vilkkaan keskustelun viritti vasta vuonna 1957 amerikkalainen Charles Lundin teoksellaan ”Finland in the Second World War”. Siinä Suomen sotavuosien aikainen ulkopoliittikka kuvataan suorastaan typeräksi. Kirja ilmestyi pian myös ruotsiksi

ja suomeksi. Sen Suomessa saama vastaanotto ei ollut suopea. Lundinia moitittiin yleisesti jälkiviisaudesta ja myös siitä, ettei hän supervallan kansalaisena kyennyt ymmärtämään pienen maan vaikeuksia.

Lundinin heittämään ärsykkeeseen reagoitiin. Talvisotaan johdanutta kehitystä ovat selvittelleet lukuisat suomalaisetkin tutkijat. Tyydyn tässä toteamaan — tekijäin nimien aakkosjärjestyksessä — Wolf Halstin, Max Jakobsonin, Keijo Korhosen ja Helge Seppälän teokset sekä Juhani Suomen väitöskirjan, joka tosin ei ulotu vuoteen 1939 asti.

Historiantutkijat ovat pakostakin joutuneet ottamaan kantaa kipeään kysymykseen: oliko talvisota väistämätön? Saman ovat tehneet muistelmateoksissaan tai julkisesti esittämässään puheenvuoroissa monet sotavuosien poliitikot ja sotilasjohtajat. Vastausta etsittäessä ollaan saman vaikeuden edessä, joka haittaa lähes kaikkea lähimenneisyyteen kohdistuvaa historiantutkimusta. Saatavilla oleva lähdeaineisto on runsas, mutta kiusallisella tavalla aukollinen.

Tietääksemme, miten tarkoitustaan vastaavaa Suomen idänpolitiikka 1930-luvun loppuvuosina oli, meidän olisi tunnettava Neuvostoliiton Suomen-politiikan silloiset tavoitteet. Ne ilmeisesti löytyisivät Kremlin arkistosta, mutta se on pysynyt ainakin ulkomaisilta tutkijoilta tiiviisti suljettuna.

Neuvostoliiton julkisesti antamiin selityksiin taas on pakko suhtautua erittäin kriittisesti. Suurta asiantuntemusta ei edellytä sen tosiasian tietäminen, että poliittisten ratkaisujen todelliset motiivit ja tavoitteet ovat usein hyvin etäällä niistä argumenteista, joilla päätöksiä julkisesti perustellaan. Näin näyttää olleen aina ja kaikkialla.

Meiltä siis puuttuu varma tieto eräistä ratkaisevan tärkeistä tosiasioista. Se on jouduttu korvaamaan tapahtumien ulkoisen kulun perusteella tehdyillä päätelmillä ja oletamuksilla, jotka aina ovat enemmän tai vähemmän epävarmoja. Tutkimustulosten osittainen epävarmuus puolestaan tarjoaa mahdollisuuden toisistaan jyrkästikin poikkeavien historiantulkintojen esittämiseen.

Lähimenneisyyden historian tulkintaan sisältyy usein "jossittelua", kysymyksenasettelua, joka noudattaa kaavaa "miten olisi käynyt, jos olisi tehty niin ja niin". Tällaista jossittelua pidetään yleisesti epätieteellisenä. Koska syyllistyn siihen tuonnempana itsekin, tähdennän, että menneisyyttä koskevaan kysymykseen, johon sisältyy sana "jos", ei milloinkaan saada täysin varmaa vastausta. Tällainen kysymys voi avata hyödyllisiäkin näköaloja siihen, miten olisi voinut käydä, mutta se on oleellisesti muuta kuin tieto siitä, miten olisi käynyt.

Päättyessään rakentaa itselleen uuden pääkaupungin Nevan soille Pietari Suuri teki ratkaisun, joka Suomen kannalta on historian kohtalokkaimpia. Pääkaupunkia ei sopinut jättää raja-kaupungiksi, se tarvitsi suojakseen etumaastoa. Uudenkaupungin rauhassa tämän turvallisuusvyöhykkeen eturaja vedettiin suunnilleen Suomen nykyisen kaakkoisrajan tasalle. Ruotsin kevytmielisesti aloittama Hattujen sota siirsi sen kauemmas länteen ja luoteeseen — Kymijoelle ja Saimaalle. Vuonna 1809 raja siirtyi Pohjanlahdelle ja Tornionjoelle.

Aleksanteri I oli kyllin kaukonäköinen oivaltaakseen, ettei ollut samantekevää, miten uuden rajan ja Pietarin välisellä alueella Venäjään suhtauduttiin. Keisarin ratkaisuksi tuli laajan autonomian myöntäminen Suomelle, mihin liittyi Ruotsin vallan ajalta periytyvän valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen ja kulttuurin säilyttäminen ennallaan.

Suomelle suosiollisten toimenpiteiden sarjan täydensi "Vanhan Suomen" liittäminen muuhun Suomeen. Suomen ja Venäjän välinen raja, joka oli lakannut olemasta Pietarin suojavyöhykkeen raja, siirtyi takaisin Rajajoelle.

Venäjällä oli aihetta olla tyytyväinen tämän politiikan tuloksiin. Vuonna 1812, Napoleonin Suuren Armeijan hyökätessä Venäjälle, Suomi pysyi uskollisena uudelle hallitsijalleen. Neljä vuosikymmentä myöhemmin suomalaiset puolustivat yhdessä venäläisten kanssa maansa rannikkoa englantilaisten ja ranskalaisen hyökkäyksiä vastaan.

Vuosisadan vaihde toi mukanaan jyrkän käänteen. Niinkuin

Suomen ja Venäjän suhteissa tapahtuneet jyrkät muutokset yleensäkin sekin johtui suurpoliittisten suhdanteiden muuttumisesta. Venäjän ja sen mahtavan rajanaapurin, Saksan keisarikunnan suhteet kärjistyivät 1890-luvulta lähtien tavalla, joka enteili sotaa.

Venäjä vainusi vaaraa varhain, kuten oli vainunnut vuonna 1809 ja vainusi jälleen 1930-luvulla. Vaikka Suomen suunta olikin mahdollisessa suurvaltasodassa toisarvoinen, puolustusvalmiutta tehostettiin täälläkin. Hyvin perusteltuihin sotilaallisiin toimenpiteisiin sekaantui kuitenkin kansalliskiihkoisia pyrkimyksiä, jollaiset tuolloin olivat leimallisia vähin koko Euroopalle. Ei riittänyt, että Suomeen sijoitettiin venäläisiä varuskuntia ja että sen rannikoita linnoitettiin. Suomi oli sulatettava Venäjään, siltä oli riistettävä autonomia, kansallinen kulttuuri, jopa kansalliskieletkin.

Reaktionona oli Suomen oikeustaistelu, joka jatkui sitkeänä vuodesta toiseen, niin toivottomalta kuin se ajoittain näyttikin. Venäjästä tuli Suomelle jälleen "perivihollinen". Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä oikeustaistelu kehittyi itsenäisyystaisteluksi. Kun suurpoliittinen kehitys oli Suomelle suotuisa, kehityksen lopputuloksena oli maan itsenäistyminen.

Suomen itsenäistyminen yhdessä maailmansodan muiden seuraamusten kanssa saattoi Neuvostoliitoksi muuntuvan Venäjän Itämeren piirissä uuteen ja outoon asemaan. Vuonna 1914 sen valtapiiriin oli kuulunut Itämeren rannikko Tornioista Memeliin asti. Nyt tämä rannikkokaista oli kutistunut kaidaksi palaksi Suomenlahden perukkaa. Kapean, helposti suljettavissa olevan Suomenlahden kummallakin rannalla oli nyt itsenäinen valtio, ja niistä toisen raja kulki vain muutaman peninkulman päässä Leningradista.

Tämä kiusallisen lähelle työntynyt pikkuvaltio ei ollut Leningradista ja Moskovasta nähtynä luotettava rajanaapuri. Tuoreessa muistissa oli, että Suomi oli vuosina 1918—1920 sallinut alueellaan järjestäytyneiden vapaajoukkojen tunkeutua rajan yli irroitukseksi Vienan, Aunuksen ja Inkerinkin Venäjästä. Seuraavien kahden vuosikymmenen aikana huomattavan laajat suo-

malaispiirit suhtautuivat Neuvostoliittoon tavalla, joka ei ollut vain epäystävällinen vaan avoimesti vihamielinenkin. Akateeminen Karjala-Seura elätteli haavettaan Itä-Karjalan liittämisestä Suomeen.

Suomi sinänsä oli tietysti Neuvostoliitolle vaaraton. Realistisempi oli toinen huoli. Suomen itsenäistymisvaiheeseen liittyi paljonkin itäisen naapurin mielestä arvelluttavaa. Suomalaiset separatistit, jotka vuosina 1914—1917 olivat vehkeilleet irroittaakseen Suomen keisarikunnasta, olivat etsineet ja saaneet apua Saksalta. Vuonna 1918 Suomi oli ottanut vastaan maahansa saapuvat saksalaiset joukot ja valinnut saksalaisen prinssin kuninkaakseen. Vuotta myöhemmin Englannin meri- ja ilmavoimat hyökkäilivät Suomen alueelta käsin Kronstadtia vastaan. Kun tähän kaikkeen lisättiin maailmansodan aikaisen suomalais-saksalaisen aseveljeyden muistojen näkyvä — joskin paljolta epäpoliittinen — vaalminen ja myös Suomen ja Englannin näkyvästi hyvät suhteet, johtopäätelmä oli valmis: Suomi olisi vastaisuudessakin karkäs tarjoutumaan minkä tahansa Neuvostoliittoa vastaan sotivan suurvallan liittokumppaniksi ja sen joukkojen tukialueeksi. — Johtopäätös oli ymmärrettävä, mutta hätiköity.

Tällaisten epäluulojen innokkaita lietsojia olivat Suomesta paenneet punaiset emigrantit, joista eräät kohosivat uudessa kotimaassaan huomattaviin asemiin. Näiden maanpakolaisten suurena haaveena oli revanši vuoden 1918 tappiosta, ja heidän tiedetään toimineen tarmokkaasti tehdäkseen haaveestaan totta. He näyttivät myös sitkeästi elätelleen ja venäläisille tyrkyttäneen käsitystä, että Suomen sorrettu työväenluokka oli valmis uuteen kapinaan heti saadessaan tukea itärajan takaa. Aino Kuusisen muistelmissaan esittämä väite, että hänen entisellä aviomiehellään Otto-Villellä oli huomattava osuus talvisodan syntyyn, on täysin uskottava.

Suomalaisilla oli omat, perustellut epäluulon aiheensa. Sortovuodet olivat vielä 1930-luvun lopullakin lähimenneisyyttä, jonka muistoista oli vaikea vapautua. Neuvostoliitto oli uuden, suomalaisille vieraan yhteiskuntajärjestelmänsä vuoksi ehkä vielä

vastenmielisempi naapuri kuin Nikolai II:n Venäjä. Muistettiin tuki, jonka vuoden 1918 punaiset olivat venäläisiltä aateveljiltään saaneet. Silloinen kapina nähtiin Leninin yrityksenä ottaa Suomelta toisella kädellä pois se, minkä toinen oli ojentanut. Eikä näyttänyt olevan takeita siitä, että silloinen yritys jäisi viimeiseksi. Epäluuloa piti ylä moneen kertaan todettu tosiasia, että Suomen kommunistit, jotka pyrkivät maansa valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiseen kumoamiseen, saivat tukea itärajan takaa. Eikä Neuvostoliiton valtiojohtoinen lehdistö suinkaan suhtautunut Suomeen sen suopeammin kuin meikäläinen oikeistolehdistö Neuvostoliittoon.

Jälkiviisautena voi sanoa, että jos Suomi olisi 1920- ja 1930-luvulla pyrkinyt tekemään voitavansa turvallisuutensa takaamiseksi, se olisi toiminut kahdella linjalla. Ensimmäkin se olisi kaikin mahdollisin keinoin pyrkinyt osoittamaan Neuvostoliitolle, että Suomi haluaa pysyä itäisen naapurinsa kanssa sovussa ja rauhassa. Toiseksi se olisi kehittänyt valmiutensa aseelliseen puolustukseen niin korkealle tasolle kuin maan resurssit suinkin olisivat sallineet, sekä hillitäkseen Neuvostoliiton mahdollista hyökkäyshalua että osoittaakseen muille suurvalloille hyökkäyksen Suomen kautta Neuvostoliittoa vastaan kannattamattomaksi.

Molemmilla linjoilla Suomen yritykset jäivät puolitiehen. Silloinen ulkopoliitikka ei tavoitteiltaan suuresti eronnut myöhemmästä Paasikiven linjasta. Suomi halusi pysytellä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella, elää rauhassa, pysyä hyvissä väleissä muiden valtioiden, myös Neuvostoliiton kanssa.

Ulkopolitiikan — nimenomaan idänpolitiikan — aktiviteetissa sen sijaan oli nykyiseen verrattuna näkyvä ero. Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa vuonna 1932 hyökkäämättömyyssopimuksen, jonka uudistettuna piti olla voimassa vuoteen 1945 asti. Se pyrki pitämään diplomaattisuhteensa itään korrekteinä, mutta ei tällä suunnalla juuri muuta tehnytään. Jonkinmoinen etsikköaikansa Suomen idänpolitiikalla oli ilmeisesti vuosina 1937—38, jolloin Saksan nopeasta voimistumisesta huolestunut Neuvostoliitto yritti solmia Suomeen läheisemmät suhteet. Tilaisuus

jäi käyttämättä. Varsin taidokasta ei Suomen silloinen ulkopolitiikka ehkä ollut, mutta on kohtuullista todeta, etteivät muutkaan ensimmäisen maailmansodan synnyttämät valtiot tällä alalla liiemmin loistelleet. Kokemusta puuttui kaikilta.

Aseellisen maanpuolustuksen alalla laiminlyönnit olivat ainakin yhtä ilmeiset. Suomessa kehitettiin maan oloihin soveltuva taktiikka, jonka sotakokemukset osoittivat hyvin tarkoitustaan vastaavaksi. Armeija antoi varusmiehilleen ja suojeluskuntajärjestö jäsenilleen tehokasta koulutusta. Mutta materiaallinen valmius, joka oli ratkaisevasti eduskunnan myöntämien määrärahojen varassa, jäi arvelluttavan heikoksi. Sama kitsastelu johti siihen, että melkoinen määrä kenttäkelpoisia miehiä siirrettiin kutsunnoissa II luokan nostoväkeen, joka jäi rauhan aikaista sotilaskoulutusta vaille. Vuonna 1939 Suomi joutui ottamaan suurvallan hyökkäyksen vastaan yhdeksällä heikosti varustetulla divisioonalla. Vuoden 1941 liikekannallepano osoitti, että maalla olisi ollut edellytykset seitsemäntoista kunnolla varustetun divisioonan perustamiseen.

Me emme tiedä, olisivatko itään syydetyt ystävyiden vakuutukset ja aseistautuminen hampaisiin saakka yhdessäkään riittäneet varjelemaan Suomea siltä, mikä sen osaksi marraskuun viimeisenä päivänä 1939 tuli. Mutta sen me tiedämme, että toisen maailmansodan syttyessä Neuvostoliitto ei luottanut joko Suomen haluun tai sen kykyyn pysyä puolueettomana. Todennäköisesti se ei luottanut kumpaankaan. Luottamuksen puute tuli nopeasti ilmi.

Neuvostoliiton ja Saksan 23. päivänä elokuuta 1939 solmimaan hyökkäämättömyyssopimukseen liittyi kuuluisa ”salainen lisäpöytäkirja”. Se totesi Baltian valtioiden ja Suomen kuuluvan Neuvostoliiton etupiiriin. Toisin sanoen Hitler jätti ne Stalinin armoille saadakseen nujertaa Puolan ja suojatakseen selustansa mahdollisessa taistelussa Ranskaa ja Englantia vastaan. Pikkuvaltiot olivat jälleen kerran vaihtorahana suurten välisessä kaupassa. Lisäpöytäkirjan teksti julkaistiin vasta toisen maailmansodan päättyttyä, mutta sen keskeinen sisältö oli tapahtumien

kulun perusteella helppo todeta — jopa meilläkin.

Suomen ja Neuvostoliiton välisten neuvottelujen lokakuussa alkaessa Suomen asema oli — lievimminkin sanoen — tukala. Baltian valtiot olivat jo alistuneet Neuvostoliiton niille sanelemissiin vaatimuksiin. Suomi oli eristetyssä asemassa, sen mahdollisuudet saada ulkoapäin tehokasta tukea olivat lähes olemattomat. Mahdollisuudet puolustautua mahtavaa itäistä naapuria vastaan tiedettiin perin heikoiksi.

Tuskin voi väittää, etteikö Suomi suhtautunut syntyneeseen tilanteeseen vakavasti. Se lähetti neuvottelijansa Moskovaan ja mobilisoi samanaikaisesti armeijansa. Viimeksi mainitussa toimpiteessä eräät ovat jälkikäteen nähneet neuvottelukumppanin harkitsematonta ärsyttämistä, mutta sen laiminlyöminen olisi ollut ilmeisen vastuuton teko. Vain kuukautta aiemmin oli nähty, miten yllättävän nopea ja raju suurvalta-armeijan hyökkäys saattoi olla ja mitä liikekannallepanon viivyttäminen ulkopolitiisista syistä oli Puolalle merkinnyt.

Moskovassa käydyissä neuvotteluissa Neuvostoliiton edustajat esiintyivät pitkään maltillisen asiallisesti, ”liikemiesmäisesti”, mutta eivät liiemmin tinkineet vaatimuksistaan. Suomalaiset tinkivät, torjumatta silti neuvottelukumppanin ehdotuksia kauttaaltaan. Se ei riittänyt. Lopputuloksena oli neuvottelujen katkeaminen tuloksettomina 13. päivänä marraskuuta.

Ilmeistä on, että Suomen hallitus ja sen Moskovaan lähettämät valtuutetut tekivät joukon virheitä. Neuvostoliiton ehdotuksille ei kyetty asettamaan tyydyttävää vastatarjousta. Sen esittämiä, varsinkin kevyesti verhottuja uhkauksia ei tajuttu. Neuvottelujen raukeamista ei oivallettu lopulliseksi.

Tässä asenteessa ilmeni runsaasti sinisilmäistä toiveajattelua. Luotettiin hyökkäämättömyyssopimukseen, luotettiin kansainliittoon, luotettiin muiden Pohjoismaiden avoimesti ilmaisemaan myötätuntoon. Haluttiin uskoa, että Neuvostoliitto pelotteli mutta ei turvautuisi aseisiin. Mutta syitä jäykkään asennoitumiseen oli toki muitakin.

Pahimpina kantoina neuvottelijain kaskessa olivat Neuvostoliiton vaatimukset, jotka koskivat rajan siirtoa Kannaksella ja

Hankoniemeltä tai sen lähitienoilta luovutettavaa laivastotukikohtaa. Rajan siirtäminen Kannaksella Neuvostoliiton ehdotamalle linjalle olisi arvelluttavasti heikentänyt Suomen mahdollisuuksia puolustaa itäraajansa arinta osaa. Hankoniemen tukikohta olisi ollut Suomelle sotilaallisesti vaarallinen ja lisäksi tehnyt maan puolueettomuuden kyseelliseksi.

Suomella ei myöskään ollut mitään takeita siitä, että Neuvostoliiton esittämät, sinänsä ehkä vielä siedettävät vaatimukset jäisivät lajissaan viimeisiksi. Seuraisivatko niitä ehkä uudet ja jälleen uudet, kunnes maan itsenäisyydestä ei olisi mitään jäljellä? Tuoreessa muistissa oli tapa, jolla Hitler oli käsitellyt Tšekkoslovakiaa. Syksyllä 1938 maa oli silvottu tavalla, joka teki siitä tosiasiallisesti puolustuskyvyttömän. Maaliskuussa 1939 sen itsenäisyydestä oli tehty loppu äskeisistä juhlallisista vakuutuksista piittaamatta. Niin oli tehnyt Hitler. Ja Stalin oli nyt — tavallaan — Hitlerin liittokumppani.

Ja lopuksi: Suomi oli demokraattisesti hallittu maa. Hallitus ei voinut jättää huomiotta eduskunnan ja yleisen mielipiteen asennoitumista. Neuvostoliiton vaatimuksissa oli paljon sellaista, mitä Suomen hallituksen jäsenten itsensäkin oli vaikea ymmärtää. Vielä vaikeampi oli tehdä ne ymmärrettäviksi laajemmille piireille. Mitään oikeudellista perustaa ei itäisen naapurin vaatimuksilla ollut. Suomalaisien oli vaikea vapautua käsityksestä, että kansainvälisessä politiikassakin oikeus asettui — sen oli asetettava — voiman edelle. Täytyi hänen venäläisten myös ymmärtää, ettei suomalaisilla ollut halua eikä mahdollisuuttaakaan käydä heidän kimppuunsa. Ainoa kolmas valtio, jolla silloisessa tilanteessa näytti olevan maantieteelliset edellytykset hyökätä Neuvostoliittoa vastaan Suomen alueen kautta, oli Saksa. Ja Saksahan oli nyt Neuvostoliiton ystävä. Suomalaisilta tuskin voi kohtuudella vaatia, että he olisivat syksyllä 1939 nähneet sen, mikä tapahtui kesäkuussa 1941. Kremlissä ehkä nähtiin.

Marraskuun viimeisenä päivänä Neuvostoliitto ryhtyi aseisiin ottamaan sitä, mitä se ei ollut neuvottelemalla saanut. Se käsitteli tällöin Suomea niinkuin suurvallat ovat kriisikausina

tottuneet pienempiään käsittelemään. Samoin oli Napoleon omansa aikanaan kohdellut Euroopan lukuisia pikkuvaltioita. Samalla tavoin olivat ensimmäisen maailmansodan vuosina suhtautuneet Saksa Belgian, Englanti ja Ranska Kreikan puolueettomuuteen. Toisessa maailmansodassa moni valtio joutui hyökkäyksen kohteeksi samoin perustein kuin Suomikin.

Seuraavina vuosina lienee vähän jokainen aikuisesta käyvä suomalainen mielessään kysynyt, miten olisi käynyt, jos syksyllä 1939 olisi annettu myöten. Saman kysymyksen ovat esittäneet monet historioitsijat. Tähän kysymykseen tuskin löytyy vastausta edes Kremlin arkistosta. Historiantutkimus on kiinnittänyt huomiota siihen, että Neuvostoliitto on lähes koko olemassaolonsa ajan katsonut Baltian kuuluvan etupiiriinsä kiinteämmin kuin Suomen ja että se myös syksyn 1939 neuvotteluissa suhtautui maahamme näkyvästi maltillisemmin kuin Viroon, Latviaan ja Liettuaan. Mutta emme tiedä, olisiko tämä ero ollut kesällä 1940 ratkaiseva. Olisiko Suomi silloin kokenut saman kohtalon kuin Baltian valtiot? Se oli kova kohtalo. Siihen sisältyi itsenäisyyden ja entisen yhteiskuntajärjestyksen menetys leikkauksella, jota ei todellakaan voi väittää kivuttomaksi. Eikä tämäkään uhraus varjellut virolaisia, latvialaisia ja liettualaisia sodalta. Sota vyöryi Baltian yli vuonna 1941 ja uudelleen vuosina 1944—45, molemmilla kerroilla todella tuhoisana. — On varsin todennäköistä, että Suomen olisi käynyt samoin, jos se olisi syksyllä 1939 taipunut. Mutta tämäkin on vain todennäköisyyspäätelmä.

Toinen mahdollisuus: Suomi olisi säilyttänyt itsenäisyytensä kesään 1941, mutta venäläisillä olisi ollut sen alueella tukikohtansa — tukikohdat, jotka Suomi olisi luovuttanut tosiasiallisesti vastoin omaa tahtoaan. Olisivatko maan mahdollisuudet pysytellä suurvaltojen sodan ulkopuolella silloin olleet ratkaisevasti suuremmat kuin ne todellisuudessa olivat? Ja miten olisi puolueeton Suomi selviytynyt huolto-ongelmistaan, jos se olisi yhdessä puolueettoman Ruotsin kanssa jäänyt suljetuksi umpioon, jota yhdellä suunnalla saartoi sotaakäyvä Neuvos-

toliitto, muilla sotaikäyvä Saksa? Olisiko Suomi selviytynyt vaikeuksistaan omin avuin vai olisiko se joutunut myymään puolueettomuutensa leivästä? Mitä sisäisiä ristiriitoja olisi silloin aiheuttanut kysymys, kumman suurvallan puolelle olisi asetettava? Olisiko lopputuloksena ehkä ollut sisällissota, johon venäläiset ja saksalaiset tietenkin olisivat välittömästi puuttuneet? — Siinä kokonainen sarja kysymyksiä, jotka jäävät vastaustavalle.

Emme tiedä ehdottoman varmasti sitäkään, mihin Neuvostoliitto asetti tavoitteensa päätettyään syksyllä 1939 turvautua asevoimien käyttöön. On kuitenkin runsaasti näyttöä sille, että tavoitteet olivat Pohjanlahdella ja Tornionjoella — elleivät vieläkin kauempana lännessä. Suomalaiset tuskin erehtyivät tuntiessaan maansa itsenäisyyden joutuneen kuolemanvaaraan.

Puolan sodan kokemusten valossa Suomen valtaamisen täytyi näyttää perin kevyeltä urakalta. Moskovassa ilmeisesti katsottiin sen muodostuvan pikemmin miehitys- kuin valtausoperaatioksi. Siihen riittäisivät pelkät Leningradin sotilaspiirin joukot.

Toisin kuitenkin kävi. Venäläiset olivat tehneet muutaman pahan laskuvirheen. Laskelmista olivat unohtuneet suomalainen maastoon ja talviolosuhteisiin sovellettu taktiikka ja myös suomalainen taisteluhenki, joka paljolta perustui tuntoon kärsitystä vääryydestä. Se mikä syksyllä ehkä oli ollut sinisilmäistä tyhmyyttä, oli talvella voimaa. Neuvostoarmeijasta itsestään sota paljasti koko joukon puutteita ja heikkouksia, joita niitäkään tuskin oli ennalta otettu riittävästi huomioon. Voimiensa ääri-rajaille tai niiden ylikin ponnistellen Suomen armeija piti puoliaan siihen asti, kunnes yleispoliittinen kehitys kypsytti Neuvostoliiton halukkaaksi rauhaan.

Moskovan rauhassa Neuvostoliitto vaati ja sai huomattavasti enemmän kuin oli vaatinut edellisenä syksynä. Mutta Suomi oli ainakin toistaiseksi pelastanut itsenäisyytensä ja saattoi katsoa itsensä moraaliseksi voittajaksi. Se ei ollut taistelematta alistunut siihen, minkä katsoi vääryudeksi. Sota oli ollut kansalle kipeä ja katkera, mutta kansallista itsetuntoa ja yksimielisyyttä lujittava elämys.

Vuosien 1941—44 sodalle annettu nimi ”Jatkosota” on varsin ilmehikäs. Tämä sota todella näyttää talvisodan lähes väistämättömältä jatkolta.

Sotien väliseen Suomeen painoivat leimansa revanssihenki ja pelko. Halu ottaa tilaisuuden tarjoutuessa hyvitys kärsitystä vääryydestä oli inhimillisesti enemmän kuin ymmärrettävä. Sen mielekkyyttä voi arvostella, mutta sen paheksuminen moraalisiin perusteisiin on tekopyhyyttä.

Pelko oli aiheellinen. Neuvostoliiton kaltaiselle suurvallalle talvisodan lopputulos oli kipeä arvovaltatappio. Sekin halusi revanssia. Marraskuussa 1940 Molotov ilmoitti Berliinissä selvin sanoin Hitlerille, että Neuvostoliitto ei ollut luopunut aikeestaan vallata Suomi. Edellisen puolen vuoden aikana Neuvostoliiton Suomen-politiikka ja muukin ulkopoliitiikka oli ollut sen laatuista, että se herätti täällä vakavaa huolta tulevaisuudesta. Suomi oli kypsä ottamaan apua vastaan mistä sai. Avun antoi Saksa — ei tietenkään Suomen etua vaan omaansa ajatellen.

Näin päädyttiin juuri siihen, mitä Neuvostoliitto oli suursodan edellä pelännyt ja minkä se oli yrittänyt talvisodalla ehkäistä. Kohtalokkaana 22. päivänä kesäkuuta 1941 Suomi oli saksalaisten joukkojen tukialue. Suomen oma armeija yhtyi pian niiden hyökkäykseen tuntuvasti vahvempana kuin se oli talvisodassa ollut. Hankoniemen tukikohdastaan venäläisille ei koitunut suurta hyötyä, ei myöskään siitä, että Suomen raja nyt kulki Leningradista satakunta kilometriä etäämpänä kuin talvisodan edellä. Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikka oli tällä suunnalla kokenut todellisen haaksirikon.

Sotavuosien kärsimykset ja tappiot ja jatkosodan raskas jälkilasku ovat nostaneet monen suomalaisen silmiin näköalaa sumentavat itsesäälin kyyneleet. Kyynelverhon takaa katsottuna Suomen ulkopoliitiikka toisen maailmansodan aattovuosina ja sen aikana saattaa näyttää merkillisen typerältä. Mutta jos kyyneleet pyyhitään pois ja katse suunnataan avarammalle, kuva muuttuu.

Ensimmäinen maailmansota synnytti Euroopan mantereelle —

jos tulkinnanvaraiset tapaukset jätetään huomiotta — kuusi utta valtiota. Suomi oli näistä kuudesta se, jolle toinen maailmansota sinänsäkin tuotti vähiten kärsimyksiä ja menetyksiä. Muista viidestä kolme menetti sodan seurauksena itsenäisyytensä, kaksi muuta aikaisemman yhteiskuntajärjestyksensä. Suomi säilytti molemmat. Sota vyöryi sellaistenkin suurvaltojen kuin Ranskan ja Saksan yli. Toinen niistä joutui sodan aikana, toinen sen jälkeen kestäämään vihollisen monivuotisen miehityksen. Suomen sydänosat säästyivät sekä sotatoimilta että miehitykseltä.

Saattoiko ulkopolitiikka, joka johti näinkin hyvään tulokseen, olla kovin typerää? Virheitä siinä tietysti tehtiin, mutta emme taaskaan tiedä, olisivatko toisenlaiset ratkaisut johtaneet parempaan vaiko mahdollisesti huonompaan lopputulokseen.

Suomen idänpolitiikka muutti syksyllä 1944 jyrkästi suuntaansa. Neuvostoliiton Suomen-politiikasta lienee lupa todeta sama. Rinnastuksena kovin pahasti ontumatta voinee sanoa, että Suomen lopullisesti hylätessä Akateemisen Karjala-Seuran linjan ja valitessa Paasikiven linjan, Neuvostoliitto puolestaan siirtyi Nikolai II:n linjalta Aleksanteri I:n linjalle.

Tapa millä Neuvostoliitto siitä lähtien on pieneen naapuriinsa suhtautunut, ilmentää aste asteelta lujittunutta luottamusta. Moskovassa ilmeisesti uskotaan nyt se, mitä talvisodan aattona ei uskottu: itsenäinen Suomi ei ole uhka Neuvostoliiton turvallisuudelle. Jotakin on meilläkin opittu. Idänpolitiikkaamme on lähes kolmen vuosikymmenen ajan hoidettu huolellisemmin, intensiivisemmin, taitavammin ja menestyksellisemmin kuin maailmansotien välikautena. Eräillä muilla elintärkeillä aloilla sensijaan elämme edelleen samanlaista laiminlyöntien aikaa kuin silloinkin. Menestyksellisen turvallisuuspolitiikan perusedellytyksiin kuuluva kansallisen yhteenkuuluvuuden tunne näyttää tällä hetkellä heikommalta kuin se oli toisen maailmansodan aattovuosina. Aseellisen maanpuolustuksen tila on silloistakin huonompi. Suomen kansalla olisi syytä oppia historiastaan paljon enemmän kuin se on vaivautunut oppimaan.

Summary

Background and results of the Winter War

The question about the inevitability of the Winter War (1939—1940) has afterwards been a topic of debate for not only Finnish but also some foreign historians and politicians. The debate has included biased re-examinations. It has been forgotten that history does not give an unambiguous answer to a question that includes the word "if".

The Russian empire had built a strong defence zone around Petersburg. The First World War reduced it considerably. In 1914 the coast of the Baltic Sea from Tornio to Memel belonged to Russia. In 1920 she was left with only the upper end of the Gulf of Finland. On both sides of the passage to Leningrad — The Gulf of Finland — stood independent states and the border of one of these states — Finland's — was only 30 kilometers from the million-peopled city and the Soviet Union was worried about its security.

In 1920—1932 the relations between Finland and the Soviet Union were correct but characterized by mutual distrust. The memories of the years of Russian oppression (1899—1917) and the War of Independence (1918) were still fresh in Finland. It also caused concern that the Finnish communists who illegally strove to overthrow the Finnish constitution and social order were supported by the Soviet Union. Finland's foreign policy was then as now a policy of neutrality, but it did not actively strive to improve its relations to its eastern neighbour. The Soviet Union on the other hand did not trust Finland's will or ability to remain neutral in case of war between the great powers.

When the Soviet Union in 1939 presented its territorial demands Finland was not for many reasons willing to give consent to the demands. They were not legal, it was feared that they would weaken the country's defence ability and would disturb its neutral position during the present war. Finland also relied without foundation upon help from the League of Nations and her neighbours.

Finland agreed to meet some of the Soviet demands during the negotiations but the other partner did not compromise to any greater degree. When the negotiations broke down the Soviet Union chose to use force apparently aiming to conquer the whole of Finland.

But Finland defended itself much better than expected. Fear to become involved in the great war at a too early stage forced the Soviet Union to sign the peace treaty of Moscow (1940) that did not satisfy either part. Bitterness against the Soviet Union and constant fear drove Finland to seek support from Germany. And so things drifted exactly in the direction the Soviet Union had feared and that it had tried to prevent through the Winter War. Finland was in June 1941 a supporting area for foreign troops and the country's own army joined these troops in their attack.

The change in the direction of the foreign policy in 1944 was mutual. Finland has ever since strived to pay more attention to its eastern relations. And the Soviet Union obviously not longer considers Finland a threat to its security.